

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het luchtkasteel

MARIT VAN DER MEULEN

Op 4 september 2015 spoelt Aylan Kurdi, anderhalf jaar oud, aan op een Turks strand. Hij is dood. In het land waar hij woonde, woedt oorlog. Een paar uur eerder was hij in een rubberen boot gestapt. Zijn ouders droomden van een beter leven. Alleen Aylan Kurdi weet wat er precies gebeurd is. Roger Martin du Gard schetst in zijn vanaf 1922 in delen verschenen *De Thibaults* het leven van twee Franse broers, Antoine en Jacques, voor en tijdens de eerste, grote wereldoorlog. Antoine is een veelbelovend kinderarts. Jacques is journalist. De roman begint omstreeks 1908 en eindigt op 18 november 1918, een week na Wapenstilstandsdag. Roger Martin du Gard duikt diep in het denken, in het alledaagse fantaseren van zijn personages. De broers dagdromen en denken over werk en over liefdes, over familierelaties en over de oorlogsdreiging. Antoine Thibault redt een kind met een botsplinter in een slagader, hij begeleidt een doodzieke baby en hij constateert tuberculose bij een meisje. Hij is een kundige, verantwoordelijke dokter, een autoriteit. Hij beheerst het leven. Hij heeft macht over de dood. Hij fantaseert, en overpeinst het euthanasievraagstuk. Een medische waarheid, een dreigende dood, bewaart hij als een diep geheim. Waar de dokter niets meer kan, is het altijd nog mogelijk een pols te voelen en te kijken naar het tikken van de secondewijzer. In doodsnood ontstaan liefde en seksualiteit: Antoine kijkt naar het gezicht van de zwangere moeder van de ten dode opgeschreven baby en hij vrijt met de stiefmoeder van de kleine tuberculosepatiënte.

Jacques Thibault, tien jaar jonger, is journalist. Als jongen is hij van plan dichter te worden: Kunstenaar. Als hij veertien jaar is, stelt hij zijn vriend Daniel op wie hij verliefd is, voor te vluchten. Vader Thibault verbant hem voor straf naar een opvoedingsgesticht. Hij wordt er misbruikt. Sombereglangt hij naar de dood. Jacques ontwikkelt zich tot een journalist die in ascese leeft. Hij waarschuwt voor de komende oorlog en droomt van de arbeidersbeweging. Waar geen soldaat naar het front trekt, zal vrede zijn. Jacques zal zich niet laten mobiliseren. Vlak voor het uitbreken van de oorlog verschuift zijn verliefdheid van vriend Daniel naar diens zusje Jenny. Jacques zet zijn kapitaal, zijn erfenis, in om zijn droom waar te maken. De ware toedracht van zijn dood kent alleen hijzelf en wij als lezers. Moeder Thibault is vroeg overleden. Vader sterft in de roman. Antoine vindt in diens secretaire een briefje van een vrouw. Wie leeft, heeft een geheim, een droom. Freud dacht in *Jenseits des Lustprinzips* na over soldaten die maar bleven dromen over granaatscherven, en over zijn kleinzoon, die er nooit genoeg van kreeg met een klosje aan een touwtje na te doen hoe zijn moeder verdween en terugkwam. Onder het lustprincipe zit een onbestemde kracht. Een kracht zonder woorden. Een kracht, die niet wil aanpassen. De doodsdrijf. De drift, die vernietigt. De drift die zich manifesteert in de herhalingsdwang. Herhalingsdwang is een poging van ons denken en voelen om pijn alsnog te bedwingen.¹ Ik stel mij voor hoe de pasgeboren baby zijn oogjes dichtdoet voor het schelle licht in de kraamkamer, rilt van kou, en schrikt van de open ruimte die de wereld toch moet zijn na die besloten warmte in de baarmoeder.

Waarom zou hij willen leven? Waarom zou hij zich de moeite van het bestaan getroosten? Freud betoogt dat de libido, de seksuele drift, verleidt tot leven. Baby krijgt een warme doek en zoete melk en laat zich zo — letterlijk en figuurlijk — inpakken. Maar, zo legt Freud uit, heel diep vanbinnen blijft dat moment van afkeer van kou, licht en ruimte. De baby is ingepakt voor het leven en verleid tot het bestaan. Als de lust om te leven bedreigd wordt door teleurstelling of pijn laait de doodsdrift op in een angst-droom waaruit we wakker schieten. Een nachtmerrie waarin 'het' weer gebeurt. Terug naar de roman: doodsdrift is een wolf in schaapskleren. De baby is verleid tot leven. Gevaar, oorlog en het eind van zijn bestaan kan de baby, als hij groot is, alleen maar loochenen. Eenvoudigweg omdat niet-bestaan ondenkbaar en onbevattelijk is. Hij is ooit ingepakt voor het leven. Antoine laat de dreiging van de oorlog verdwijnen en droomt van een grote medische ontdekking. Jacques idealiseert de arbeidersbeweging en zet leven en kapitaal in om geweld te voorkomen.

Waar is dan de dood? Ver weg, diep in het onbewuste, in het dierlijke. In twee kleine subverhalen over katten. Op een dag, heel vroeg in de ochtend, vertelt de conciërge aan Antoine dat de poes zeven jongen heeft gekregen. Voor één poesje is een bestemming. «En de zes andere», vroeg Antoine, «gaat u die verdrinken?» «Nogal wadies, [...] wil meneer ze houden?».² En na een lange dag 's avonds laat: «In de keuken miauwde de poes wanhopig. «Straks kan ik niet slapen vanwege dat rotbeest.»»³ Een andere poes, die ook net kleintjes verloren heeft, droomt.

«Sliep hij? Zijn ogen waren dicht, maar zijn oren bewogen. Hij zag er vooral verkrampd uit omdat hij wilde slapen. Voelde hij ook die vage paniek die in de lucht hing? Het uiteinde van zijn gekromde poten was zacht en ont-

*spannen, maar dat leek geveinsd. Sliep hij? Of deed hij alsof? Wie wilde hij daarmee voor de gek houden? Zichzelf misschien...?»*⁴

Niet-bestaan is even mogelijk in een nachtmerrie, waaruit we wakker schrikken. Leven is verleid zijn tot de warmte en de grootheid en het individuele. Leven is lust, is verbonden zijn, is troost en warmte voelen. Doodsdrift is de poes die wanhopig miauwt of zich verkrampd in de slaap.

Antoine sterft. Jacques sterft. Het staat op de achterflap, het staat hier. Maar ook de lezer wordt in het boek verleid de dood te loochenen. De vernietigende drift, die wolf in een schapenvacht, die wanhopige poes, laat zich in het leven zien als hoop die zich telkens opnieuw manifesteert. Antoine troost zichzelf met een geheim. Hij denkt net zo lang na tot hij iets weet wat alleen hij weet. Zijn geheim is dat alleen hij getuige was van het sterven van «de kleine Algerijnse» in het Laënnecziekenhuis.⁵ De broers zijn dood. De poesjes zijn gestorven en de kleine Aylan Kurdi is verdrinken. Niemand weet hoe.

Een tijdelijke Amsterdamse opvangruimte voor vluchtelingen biedt de kinderen een groot elektrisch opgeblazen matras. Het heeft de vorm van een kasteel. En op dat kasteel springen al die kleine Aylan Kurdi's. Naar het leven.

Naar het leven op een luchtkasteel.

Noten

- 1 Ik interpreteer in het kader van dit verhaal vrij uit p. 9-15 van: S. Freud (1920). *Jenseits des Lustprinzips. Gesammelte Werke 13* (p. 1-69). Londen: Imago, 1940.
- 2 R. Martin du Gard, *De Thibaults, deel 1*, vert. A. Alderlieste. Amsterdam: Meulenhoff, 2014; p. 498.
- 3 Ibidem: p. 577.
- 4 R. Martin du Gard, *De Thibaults, deel 2*, 2015; p. 560; zie ook p. 524.
- 5 Ibidem: p. 1030.